

Pedagogik och omsorg i fritidshem

Annica Löfdahl Hultman

Maria Hjalmarsson

Karlstads universitet

Upplägg

- Del 1: Fritidspedagogers etiska förmåga
- Dialogcafé
- Del 2: Dimensioner av omsorg

Del 1 Fritidspedagogers etiska förmåga

- Syfte: Att undersöka hur fritidspedagoger förstår och tolkar omsorgsaspekten i sitt uppdrag och arbete samt vilka konsekvenser detta kan få för de barn som deltar i verksamheten.

Hjalmarsson, M. & Löfdahl, A. (2014). Omsorg i svenska fritidshem: fritidspedagogers etiska förmåga och konsekvenser för barn. *BARN. Forskning om barn og barndom i Norden*, Årg. 32, Nr 3, 91-105.

Bakgrund

- En verksamhet på två ben; pedagogik och omsorg, som kompletterar skolan tids- och innehållsmässigt.
- Del av skolsystemet, men utan mål att uppnå.
- Barns prestationer betygssätt inte, men verksamheten ska ha hög kvalitet och beskrivas på ett sätt som gör den begriplig och anpassad att visa fram för såväl ledning som föräldrar.

Bakgrund

- Stora luckor i den forskningsgrundade kunskapen.
- Vikten av omsorg har lyfts fram, men inte innebörden i att arbeta med ett omsorgsuppdrag i fritidshem.

Omsorg i pedagogiska miljöer

- Omsorg som en etisk relation där ömsesidigheten betonas som viktig.
- Den som ger omsorg har ett ansvar för att beakta den andres perspektiv på den omsorg som omsorgsgivaren vill ge, men också att ge sådan omsorg att den andres perspektiv vidgas (Johansson 2008).

Omsorg i pedagogiska miljöer

- Sociala och emotionella dimensioner osynliggörs och erkänns inte som viktiga och riktiga i skolans organisation (Gannerud & Rönnerman, 2007).
- Förmåga att ge omsorg har setts som en del av "den kvinnliga naturen" och inte ett uttryck för professionell kompetens (Wernersson, 2006).

Omsorgsetik

- Omsorgsetik:
  - *omsorg för*: den som bryr sig om gör det för den andre i en situation i nuet.
  - *omsorg om*: att bry sig om utan att ett möte mellan personer behöver ske.
- Människan lär sig omsorg i en viss ordning;
  - Vad betyder det att någon bryr sig om mig?
  - Vad innebär det att bry sig om någon i en direkt situation?

(Noddings, 2002)

Omsorgsetik

- Först efter att ha reflekterat kring dessa frågor kan man bli förmögen att bry sig om utan att detta direkta möte behöver äga rum.
- Det ömsesidiga mötet mellan två individer (en som ger och en som tar emot omsorg) ses här som ett villkor för att individen ska utveckla kunskap om livet och tillvaron.

Metod

- Två sorters kompletterande data:
  - Intervjuer med sju fritidspedagoger (3 skolor)
  - Dagboksanteckningar skrivna av fyra fritidspedagoger (2 skolor)

Resultat

- Omsorg som återberättade intentioner om fritidshemmets uppdrag (intervjudata)
- Omsorg som ett svar på krav och önskemål från föräldrar och kollegor (data från dagboksanteckningar)
- Omsorg som ett etiskt förhållningssätt i fritidspedagogernas profession (data från dagboksanteckningar)

Omsorg som återberättade intentioner

När fritidspedagogerna berättar om sitt yrke och arbete hänvisar de i hög grad till intentionerna med skolans och fritidshemmets verksamhet, såsom de är formulerade i skollag och läroplan.

Omsorg som återberättade intentioner

Det handlar om demokratiskt tänkande, uppfostra individen, barnen till demokratiska medborgare, värdegrund, ja allt med inflytande och allt dom ska lära sig också så klart, alltså matematik, svenska....ja....sedan är det ju allt med den sociala biten som också är jättestor.

(Intervju med Cia)

Omsorg som återberättade intentioner

- Lägga vikt vid *det sociala* (Dora)
- Förmåga att *se hela barngruppen* (Anna)
- *Ha koll* i de stora barngrupperna (Berit)

(Intervjudata)

Omsorg som återberättade intentioner

Jag kan fyrtiofem barn utan och innan, hemförhållanden, var de står kunskapsmässigt och känslomässigt. Det är ett väldigt komplext jobb, det här.

Jag kan gå med ishackan härute eller stå vid diskbänken och lyssna på några barn utan att de vet om det. En del tror nog inte att jag gör något alls, jag går där med min ishacka, men jag lyssnar när jag står där (Båda citaten från intervju med Dora)

Omsorg på beställning – svar på krav och förväntningar från föräldrar och kollegor

Får ett telefonsamtal från mamma till pojken i 5-6 med tidigare nämnd ADHD. Han är hemma idag, strulade på slöjden igår. Försökte få henne att köra hit honom men det gick inte. Hade ett samtal med en mamma till pojke i förskoleklass. Det är lite saker som händer i matsalen som vi ska reda ut med hans fadder som går i 4:an.

(Dagboksanteckningar från Dagmar)

Omsorg på beställning – svar på krav och förväntningar från föräldrar och kollegor

Pratar med en tjej vars mamma påtalat att det är lite problem i en grupp med tre tjejer. En blir i stort sett alltid utanför. Mamman upplever att det alltid är hennes dotter som hamnar i den situationen. Efter att ha observerat på fritids så har vi en lite annorlunda bild. Flickan A och flickan B hamnar utanför medan den tredje flickan aldrig är i den situationen. Flickan vars mamma påtalat det hela är ibland aktiv beträffande nedlåtande kommentarer om den ena i 'tre'-gruppen. Pratade med barnen kring detta. Hur känns det att vara den som är utanför? Vad kan vi göra åt detta? Behöver följas upp.

(Dagboksanteckningar från Diana)

Omsorg på beställning – svar på krav och förväntningar från föräldrar och kollegor

En mamma har dröjt sig kvar och ber om ett par minuter. Hon har pratat med oss tidigare då hennes sexåriga flicka fått en dask i ansiktet av en annan sexårig flicka. Min arbetskamrat pratade då med flickorna en och en och sedan tillsammans. Hon pratade allvarligt och tyckte det löste sig på ett bra sätt. Vi har diskuterat saken i arbetslaget, haft extra koll och frågat dem hur det går. Vi har sett (och hört) att det går bra och märkt att de gärna leker med varandra. Mamman tycker nu att detta har skötts mycket illa, att hennes dotter är otrygg, inte vill iväg, är rädd, orolig. Mamman tycker att det är en stor brist i informationen och att detta är mycket allvarligt.

(Dagboksanteckningar från Donna)

Omsorg som ett etiskt förhållningsätt i fritidspedagogernas profession

Donna berättar att hon under en samling initierar samtal om rasten *och kollar att alla har en kompis*. Efter rasten samlar Donna barnen och *pratar om hur rasten varit och alla säger ett par ord. Alla är bra på att våga berätta och säga sin åsikt fast de bara gått på skolan i ca 7 veckor*.

En flicka säger sig ibland svårt att hitta på någonting på rasten. *Vi kommer överens om att hjälpas åt ännu bättre före rasten med förslag och kompisar*.

Omsorg som ett etiskt förhållningsätt i fritidspedagogernas profession

På vägen ut är flera barn på väg in. Tänker på att säga någonting till så många som möjligt.

Det blir en bra lekstund där jag hinner prata med de flesta om hur de tycker att de har det på skolan med förskoleklass och fritids, hur det går att äta i en stor matsal, hur det känns med kompisar eller om det är någonting de funderar över.

(Dagboksanteckningar Donna)

Omsorg som ett etiskt förhållningsätt i fritidspedagogernas profession

Samling på mattan. Hur har rasten varit? Vem/vilka har du varit med? Har du varit själv? Ville du det? Laget runt. Några konflikter, under leken "Sandtrollet" hade uppstått, pratade om det. Är det schysst att samma person får "jaga" hela tiden? Vi kom fram till att det var det nog inte. Skulle tänka på det nästa gång. Efter samtalet fick barnen välja aktivitet. Småkonflikter här och där i leken. Två vill ha samma Barbiedocka. Hur löser vi det? Försökte med olika alternativ. Slutade med att en pojke, missnöjd, valde att lämna Barbieleken. Tre flickor blev oense i lek med "älvhuset". De andra två tyckte att den tredje försökte bestämma allt. Hur kan vi göra då? Samtalade om att bestämma tillsammans i leken, Hur man kan göra.

(Dagboksanteckningar från Diana)

Omsorg som ett etiskt förhållningsätt i fritidspedagogernas profession

12.40-13.45 Förskoleklass och tvåor. Tog hjälp av en kille i tvåan och tog ut och sorterade sopor till soprummet. Plockade ur diskmaskinen. Var ute och pratade lite. Killarna valde att spela pingis. Gick in och ut i byggen till två förskoleklassare som annars bara kastar leksaker och skriker därinne. Hjälpte dom till en mer konstruktiv lek (byggde vägar och hus med bilarna)

(Dagboksanteckningar från Dagmar)

Sammanfattningsvis

Fritidspedagogerna använder sig av en *etisk förmåga*, innehållande deras:

- kunskaper om omsorgsetiska värden så som de kommer till uttryck i återberättade intentioner om omsorg,
- kunskaper om och förmåga att svara an på föräldrars och kollegors krav och önskemål om omsorg, samt
- etiska förhållningssätt, dvs de kunskaper som är användbara i verksamheten bland barnen här-och-nu.

Sammanfattningsvis

- Fritidspedagogerna vet vad som förväntas av dem och de har en etisk förmåga att bedriva omsorg i sin verksamhet
- Fritidspedagogerna saknar ett gemensamt vardagsspråk för att artikulera sin verksamhet och för att kunna jämföra och hävda vikten av sitt arbete inom skolans olika verksamheter.

Sammanfattningsvis

- För barnen kan detta få konsekvenser som att den verksamhet de erbjuds framställs i traditionella innehåll där omsorgsaspekten döljs bakom begrepp som utevistelse, sport, pyssel och lekar.

Dialogcafé

- Hur ser din etiska förmåga ut?
  - Vad händer med den etiska förmågan när du byter mellan verksamhetsformerna fritidshem och skola?
  - Vad har du för språk för att uttrycka den etiska förmågan?
- Finns omsorgen med i din planerade verksamhet?
  - Om nej: När blir den föremål för granskning och reflektion?
  - Om ja: Hur följs den upp och utvärderas?

Del 2 Dimensioner av omsorg

- Syfte: Att bidra med kunskap om hur lärarprofessionalism tar sig uttryck i fritidspedagogers arbete, särskilt i relation till omsorgs- och genusaspekter.

Hjalmarsson, M., Löfdahl Hultman, A. & Warin, J. (submittad).
Gendered tensions within care: social and physical dimensions in
leisure-time teacher's professionalism.

Metod

- Två sorters kompletterande data:
  - Intervjuer med elva fritidspedagoger (6 skolor)
  - Dagboksanteckningar skrivna av fyra fritidspedagoger (2 skolor)

Lärarprofessionalism

- Två olika logiker för värdering av det professionella arbetet:
  - Den moraliska professionalismens logik (responsibility); det professionella ansvaret som bärs upp av den enskilda och grupper av professionella
  - Redovisningsskyldighet (accountability) har sin bas i New Public Management

Professionellt ansvar vs Redovisningsskyldighet

Prof. ansvar

Tillit

Moral

Grundat i ett prof. mandat

Intern evaluering

Redov.skyldighet

Kontroll

Ekonomi/juridik

Definierat av
styrning

Extern granskning

Och..?

- Omsorgsdimensionen åsidosatt i utbildningsreformer
- Risk för att det omsorgsrelaterade arbetet inte får ekonomisk stöttning
- Arbete med elevers sociala och emotionella utveckling – dokumentera, beskriva, mäta?

En professionell spänning

‘...the culture of accountability makes it very difficult for the relations between parents/students and educators/institutions to develop into mutual, reciprocal, and democratic relationships, relationships that are based on a shared concern for the common educational good (or goods) – relationships, in other words, characterized by responsibility’ (Biesta, 2004, s. 249)

Resultat

- Omsorg som social dimension (kvinnliga fritidspedagogers perspektiv)
- Fysiska nyanser av omsorgs som social dimension (manliga fritidspedagogers perspektiv)

Omsorg som social dimension

(data från kvinnliga fritidspedagoger)

- Anknyter starkt till accountability-diskursen
- Dokumentationsarbete ger legitimitet
- Omsorgsdimensionen (responsibility) som central i utbildningsverksamhet
- Omsorgsdimensionen viktig att lyfta fram i diskussioner om utbildning och dess syften

Fysiska nyanser av omsorg som social dimension (data från manliga fritidspedagoger)

- Viktigt att barnen möter utmaningar
- Att möta det enskilda barnets behov – en kvalitetsindikator
- Att vara nära i fysisk bemärkelse

Intervjucitat

Det är väl lite av min personliga bit då, för jag ser...och jag vet inte om jag gör rätt, men jag ser ju ingen annan som har en sådan närhet till barnen som jag lyckas ha. Sedan kan ju det ha nackdelar också då (skratt), för man får ju ont i ryggen när man har dom på sig hela tiden (skratt)/.../För det blir väldigt fysiskt nära. Jag har elever ända upp på mellanstadiet som kommer när dom ser mig, för dom behöver knuffas och få lite kramar och sådär, så att det...det ser jag till att alltid ha möjlighet att göra, och det vet dom om...

Intervjucitat

När jag började så var det ju givet så att vad bra att det kommer en man hit, som kan ta tag i det här och som kan vara, och jag brukar säga det, att dom måste ha varit oerhört besvikna, då den där gången när dom fick se den där mannen som kom, för när det kommer en man, då tänker dom att det ska komma en stor, stark man som liksom kan sätta ner foten och bestämma, så dom måste ha varit oerhört besvikna när det kom en..ja...då när jag var tjugofyra, tjugofem sådär, en väldigt liten man som dessutom inte är ett dugg intresserad av att bedriva pedagogik där det handlar om att sätta ner foten och peka med hela handen, så att...men då fanns det, dom hade behovet av det, tyckte dom, att det kom någon som satte ner foten och så. Och det var väldigt märkligt för dom hade redan en massa män på skolan och nu skulle det komma ytterligare en för det skulle bli ordning och reda och så.

Intervjucitat

Jamen sedan, det finns väl inte uttalat så idag, vi är längre idag helt klart, men det finns ändå en, ja liksom gå till en plats där det jobbar två män och åtta kvinnor så kan du i stor utsträckning se vilka som spelar fotbollsmatchen med barnen på fritids, så är det nog så, eller vem som plockar ur diskmaskinen. Det finns nog kvar där, tyvärr så. Vi måste jobba mycket, mycket mer med det, att medvetandegöra är en sak. Vi vet att vi inte ska säga såhär, men det är en annan sak vad vi förmedlar genom att visa saker.

Intervjucitat

Det har jag varit med om, om man är man i det här och tar omsorgsdelen, så ligger min omsorgsdel helt plötsligt i att jag ska gå ut och spela fotboll med grabbarna, medan kvinnorna ska vara kvar inne, och sköta den omsorgsdelen, och jag har varit i den fällan, flera gånger så, och det är klart, jag tycker fotboll är roligt, men det borde inte ske per automatik, vi borde vara längre fram i den delen, men det är vi inte riktigt, utan bra, nu kommer det en man till det här fritidset och då får vi någon som kan ta hand om, jag vet inte, dom röriga killarna. Det är klart att det kan vara bra för dom röriga killarna att få någon att...ja...och...eh...se upp till och prata med eller vad det kan tänkas vara, men det borde inte ligga i vad man är för något.

Sammanfattningsvis

- Begreppen responsibility/accountability synliggör hur uppgifter i fritidspedagogers arbete relaterar till olika logiker för värdering av det professionella arbetet
- Begreppen fångar inte nyanser i fritidspedagogernas beskrivningar och i de genuspräglade aspekterna av arbetet

Sammanfattningsvis

- Fritidspedagogerna intar olika positioner i navigeringen mellan de båda logikerna
- Betydelsefullt att vidga innebörden i omsorgsbegreppet för att upptäcka och erkänna omsorgsdimensionen som central i fritidspedagogers profession

Uppdrag på hemmaplan

- Vilken verksamhet som bedrivs av fritidspedagoger blir synliggjord respektive osynliggjord i dokumentation av fritidshemmets verksamhet/undervisning?
- Hur relaterar det synliggjorda respektive det osynliggjorda till pedagogik/undervisning och omsorg/undervisning?

Uppdrag på hemmaplan

- Hur framställs fritidspedagogers professionalism i denna dokumentation?
- Vad är det som görs till kvalitet utifrån analysen av denna dokumentation?
- Vilken barnsyn präglar dokumentationen?
- Vilken kunskapssyn präglar dokumentationen?

Tack för din uppmärksamhet!

Nästa lärledarträff: 17/8 kl. 13.00-15.00

Dokumentation av lärgruppens arbete (utifrån dagens föreläsningssinnehåll) skickas till projektledaren och samtliga lärledare senast 9/9

Nästa träff för alla på Kau: 16/9 kl. 08.30-11.30